

Мазмұны

Кіріспе.....	3
I. Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнының түсінігі мен маңызы.	
1.1. Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құны туралы түсінік.....	5
1.2. Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнына әсер етуші факторлар.....	7
1.3. Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнын калькуляциялау.....	12
II. Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнын талдау.	
2.1. Тікелей материалдық шығындарды талдау.....	16
2.2. Еңбек ақы төлеуге шығындарды анықтау.....	19
2.3. Жанама шығындар.....	21
III. Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнын төмендету жолдары	
3.1. Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнын төмендету резервтері.....	26
3.2. Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнын төмендету жолдары.....	28
Қорытынды.....	31
Пайдаланылған әдебиеттер.....	33

Кіріспе

Нарықтық экономиканың қалыптасуы жеке кәсіпорындар деңгейінде және олардың құрылымдық бөлімшелерінде талдаудың дамуын негіздейді, себебі осы звенолар (қандай да болмасын меншік нысанында) нарықтық экономиканың негізін құрайды.

Экономикалық процестерді зерттеу жеке шаруашылық фактіден, құрылыстан, ситуациядан басталады. Олар жиынтығында басқарылатын жүйенің қандай да болмасын звеносында және басқарылатын жүйенің шаруашылық қызметін мәнін білдіретін шаруашылық процесті білдіреді.

Іс жүзінде илмерциялық есепті шаруашылықтың барлық салаларына енгізу, аз шығындар жұмсау жағдайында жақсы нәтижелерді қамтамасыз ету, үнемдеудің қатаң тәртіптерін сақтау өндірістік өзіндік құнның барлық қосындыларын тұрақты бақылап отыруды, баптар және элементтер бойынша шығындарды терең талдауды талап етеді. Осының барысында өнімді емес шығындар мен кемістіктерді мұқият талдау керек. Мұндай шығындар мен кемістіктерді күнделікті бақылау, факторларды оперативті талдау ғана жанды заттай еңбек шығынын тиімсіз жұмсауды тыяды. Үнемдеу тәртібін сақтау өндірістің экономикалық тиімділігін арттырады, пайданы арттырады және материалдық ынталандыру мүмкіндігін ұлғайтады.

Біздің дәуіріміздің экономикалық жүйесінде кәсіпорындар алатын орнының ерекшелігін оның өнім өндіруге шығаратын шығындарының өзгешеліктері де белгілейді.

Өндіріс шығындары деп әдетте өнімді өндіруге жұмсалған шығындарды айтады. Барлық мәселе бұл шығындарды кімнің жасайтынында. Қоғам тұрғысынан алып қарағанда, тауар өндіруге жұмсалатын толық шығын толық емес шығынына (ағымдағы және заттанған, қажетті және қосымша еңбекке) тең.

Кәсіпорын шығындары Мұнай, газ өндірудің өзіндік құны түрінде көрінеді. Қоғам шығындары мен кәсіпорын шығындары арасындағы айырмашылық, тиісінше, кәсіпорынның өз өнімдерін өткізетін баға мен олардың өзіндік құнының арасындағы айырмашылық, кәсіпорынның таза табысын құрайды.

Таза табыстың негізгі формасы - пайда.

Қорытып алынған түрінде пайда шаруашылықты жүргізудің нәтижелерін, ағымдағы және заттанған еңбектің жұмсалудың өнімділігін бейнелейді, сондықтан да кәсіпорындар жұмысы тиімділігінің маңызы экономикалық сипаттамасы болып табылады.

1. Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнының түсінігі мен мәні.

1.1. Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құны туралы түсінік

Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құны-бұл кәсіпорынның өнімді өндірумен және өткізумен байланысты барлық шығындарын ақшалай нысанда білдіретін, өнеркәсіптік кәсіпорындар мен бірлестіктердің қызметінің маңызды экономикалық көрсеткіштерінің бірі. Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құны кәсіпорынға олардың шығаратын өнімді қаншаға түселігін көрсетеді. Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнына өнімге өткізілген еңбектің шығындары (негізгі құралдардың амортизациясы, шықпатын материалдық, отынның және басқа да материалдық ресурстардың құны) мен кәсіпорындардың жұмысшыларының еңбек ақысына шығындар енгізеді.

Шығарылатын Мұнай, газ өңдеудің нақты өзіндік құнын талдау, резервтері және оны төмендетуден экономикалық тиімділікті анықтау барысында экономикалық факторлар бойынша есеп қолданылады. Экономикалық факторлар өндіріс процесінің барлық элементтерін құралдарды, еңбек заттарын және еңбектің өзін толық қамтиды. Олар кәсіпорын жұмысшыларының өзіндік құнды төмендету бойынша жұмыстарының негізгі бағыттарын сипаттайды: еңбек өнімділігін арттыру, дайындық жұмыстарын арзандату және еңбек заттарын жақсы пайдалану, өкілшілік басқару және басқа да сөйкес шығындарды қысқарту алдыңғы қаралы техника мен технологияны енгізу, құрал-жабдықтарды тиімді пайдалану, ақауларды қысқарту және өнімді емес шығындар мен кемшіліктерді жою.

Өнеркәсіптік Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнының төрт түрін ажыратады. Цехтік өзіндік құн өнімді өндіру осы цехтың шығындарын қамтиды. Жалпы, зауыттық өнімді өндіруге кәсіпорынның барлық шығындарын көрсетеді. Толық өзіндік құн өнімді өндіруге ғана емес, сонымен қатар оны өткізуге де барлық шығындарды сипаттайды. Салық өзіндік құн жөкеленген кәсіпорындардың жұмыс нәтижелеріне, сол сияқты бүкіл сала бойынша өндірісті ұйымдастыруға байланысты.

Өнеркәсіптік өнімді өндіруге шығындар алғашқы экономикалық элементтер және шығындар бағдары бойынша жоспарланады және есепке алады.

Алғашқы экономикалық элементтер бойынша толғау кәсіпорынның материалдық ресурстарға жалпы қажеттіліктерді, негізгі құралдардың амортизацияға сомасын еңбек ақы төлеуге шығындарын және кәсіпорынның басқа да ақшалай шығындарды анықтайтын, өндірістік шығындар сомасын жасауға мүмкіндіктер береді. Мұндай толғау өзіндік құн бойынша жоспардың техпромфин жоспардың басқа бөлімдерімен келістірілуі үшін, айналым құралдарын жоспарлау үшін олардың пайдалануын бақылау үшін қолданылады. Өнеркәсіпте экономикалық элементтер бойынша шығындардың келесі топтамасы қабылданған:

- шықпатын мен негізгі материалдар,

- көмекші материалдар;
- отын (шет жақтан);
- энергия (шет жақтан);
- негізгі қорлардың амортизациясы;
- еңбек ақы;
- әлеуметтік сақтандыруға аударымдар;
- элементтер бойынша бөлінген, басқада шығындар.

Экономикалық элементтер шығындарды топтау кәсіпорынның шығындарын жеке өнім түрлері мен басқа шаруашылық қажеттіліктерді бөлусіз материалдық және ақшалай шығындарды көрсетеді.

1.2. Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнына әсер етуші факторлар

Шығарылатын Мұнай, газ өңдеудің нақты өзіндік құнын тарту, резервтері және оны төмендетуден экономикалық тиімділікті анықтау барысында экономикалық факторлар бойынша есеп қолданылады. Экономикалық факторлар өндіріс процесінің барлық элементтерін - құралдарды, еңбек заттарын және еңбектің өзін толық қамтиды. Олар кәсіпорын ұжымдарының өзіндік құнды төмендету бойынша жұмыстарының негізгі бағыттарын сипаттайды: еңбек өнімділігін арттыру, дайындық жұмыстарын арзандату және еңбек заттарын жақсы пайдалану, әкімшілік басқару және басқа да сәйкес шығындарды қысқарту, алдыңғы қатарлы техника мен технологияны енгізу, құрал-жабдықтарды тиімді пайдалану, ақауларды қысқарту және өнімді емес шығындар мен кемшіліктерді жою.

Өзіндік құнды нақты төмендетуді білдіретін үнемдеу факторлардың келесі құрамы бойынша есептеледі:

1. Өндірістің техникалық деңгейін арттыру.

Бұл жаңа, прогресивті технологияларды енгізу, өндірістік процестерді механизациялау және автоматизациялау; шикізаттар мен материалдардың жаңа түрлерін пайдалануды және қолдануды жақсарту; өнімдердің конструкциясы мен техникалық сипаттамаларын өзгерту; өндірістің техникалық деңгейін арттыратын басқа да факторлар.

Осы топ бойынша Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнына ғылыми-техникалық жетістіктер мен алдыңғы қатарлы тәжірибенің ықпалы талданады. Өрбір іс-шара бойынша өндіріске кеткен шығындарды төмендету мен сипатталатын экономикалық тиімділік сипатталады. Іс-шараларды іс жүзіне асырудан болатын тиімділік (үнемдеу) өнім бірлігіне шығын мөлшерлерін іс шараларды енгізуге дейін және одан кейін салыстыру және алынған айырмашылықты жоспарланатын жылдағы өндіріс көлеміне көбейту арқылы анықталады:

$$\Delta = (C_2 - C_1) * A_2,$$

Δ - тікелей ағымдық шығындардың үнемделуі,

C_1 - іс-шараларды енгізуге дейінгі өнім бірлігіне тікелей ағымдық шығындар,

A_2 - іс шараларды енгізуден бастап жоспарланатын жылдың соңына дейін Мұнай, газ өңдеудің натуралды бірлігіндегі көлемі.

Бір уақытта өткен жылдарда іс жүзіне асырылған іс-шаралар бойынша жалғасатын үнемдеу де ескерілуі қажет. Оны жылдық есептік үнемдеу мен өткен жылдық жоспарлы есептерінде ескерілген оның бөлігі арасындағы айырма ретінде анықтауға болады. Бірқатар жылдар ішінде жоспарланатын іс-шаралар бойынша үнемдеу жаңа технологияның көлемімен орындалатын жұмыс көлеміне байланысты тек есепті жылы, осы жылдың басына дейін енгізулердің масштабын есепке алмай есептеледі. Өзіндік құнды төмендету басқарудың автоматтандырылған жүйесін құру, ЭЕМ қолдану, әрекет етіп отырған техника мен технологияны жетілдіру

мен модернизациялау барысында да болуы мүмкін. Шығындар шықпастарды кешенді пайдалану, үнемді алмастырғыштарды қолдану, өндірісте қалдықтарды толық пайдалану нәтижесінде де қысқарады. Үлкен резерв өзінде Мұнай, газ өңдеудің жетілдірілуін, оның материалды және еңбекті қажетсінуін төмендетуді, машиналар мен құралдарды салмағының төмендетілуін, табаритті мөлшерлердің төмендетілуін қамтиды.

2. Өндіріс пен еңбекті ұйымдастыруды жетілдіру.

Өзіндік құнды төмендету өндірісті ұйымдастыруды, өндірісті мамандандыруды дамыту барысында еңбектің формалары мен әдістерінде өндірісті басқаруды жетілдірудің және оған шығындарды төмендетудің; негізгі қорларды пайдалануды жақсартудың; материалдық-техникалық қамсыздандыруды жақсартудың; транспорттық шығындарды қысқартудың; өндірісті ұйымдастыру деңгейін арттыратын басқа да факторлардың нәтижесінде іс жүзіне асырылуы мүмкін.

Өндірістің техникасы мен ұйымдастыруын жетілдіру барысында әр фактор тиімділігін анықтал, оны белгілі топқа қосу қажет. Егер мұндай болу қиын болса, онда тиімділікті белгілі бір мақсатты іс-шара немесе факторлар тобына қарай бөлуге болады.

Ағымдағы шығындарды азайту үшін негізгі өндіріске қызмет ету жағдайларын жетілдіру қажет. (Мысалы, ағымдық өндірісті дамыту; ағысу коэффициентін жоғарылату; технологиялық жұмыстарды жақсарту, құрал-жабдық шаруашылығын тәртіпке келтіру; жұмыс және өндіріс сапасын бақылауды ұйымдастыру).

Адам еңбегінің шығындарын азайту үшін қызмет көрсету нормасын жоғарылату, жұмыс уақытының жоғалуын қысқарту; норманы орындамаған жұмысшылар санын қысқарту, т.б. Бұл үнемдеу мөлшерін жұмыстан шыққан жұмысшылар санының келесі жылдағы орта жалақы көлеміне көбейту арқылы анықтаймыз (әлеуметтік сақтандыруға арнайы кесілме, тамаққа шығарылған шығындар есепке алынады). Қосымша үнемдеуді жалпы өндіріс құрылымын жетілдіру арқылы алуға болады. Ол басқару шығындарын азайту және басқару қызметкерлерін жұмыстан шығару арқылы оларға төленетін жалақы мөлшерін үнемдеу арқылы көрінеді.

Негізгі қорларды пайдалануда жақсарту кезінде өзіндік құнның азаюы келесі жағдайлар арқылы жүзеге асады. Құралдардың сенімділігі мен ұзақ мерзімділігін арттыру, алдың-ала жоспарлы жөндеу жүйесін жетілдіру, негізгі қорларды пайдалану, іске кірсу, жөндеудің индустриалды әдісін енгізу арқылы ортаңдақтандыру және іске асыру. Мұнда үнемдеу мөлшері бір құрамға байланысты азайған шығын мөлшерін (амортизациядан басқа) орта жұмыс істейтін құралдарға (немесе басқа негізгі қорға) көбейту арқылы анықталады.

Материалдық-техникалық қамсыздандыруды және материалдық ресурстарды жетілдіру шықпастар мен материалдардың шығындарының нормасын азайту, өзіндік құнды азайту арқылы жүргізіледі. Шықпастар мен материалдарды жеткізіп берушіден қоймаға дейінгі тасымалдау

шығындарын, завод қоймасынан тұтыну орнына тасымалдау шығындарын және дайын өнімді тасымалдау шығындарын азайту арқылы жалпы тасымалдау шығындарын азаяды.

Өзіндік құнды азайту резервтері қалыпты өндірістік процесті ұйымдастыруда қажет емес шығындарды азайту арқылы жүргізіледі (шпикат, материалдар, отын, энергия, үстеме жалақы т.б. нормативтен жоғары шығындар). Мұндай ортақ шығындарды анықтау үшін арнайы әдістерді қолдану және коллектив назарын аудару қажет. Оларды анықтау үшін арнайы зерттеу жүргізіледі және ол өз уақытысында есептеледі, өндірістегі нормативтік шығындарға талдау жасалады.

3. Мұнай, газ өңдеудің көлемін және құрылымын өзгерту арқылы жағдайлы-тұрақты шығындарды, амортизациялық төлемдерді азайтуға болады және өнім номенклатурасы мен ассортиментін өзгертуге, оның сапасын жоғарылатуға болады және ол Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнын азайтады. Жағдайлы-тұрақты шығындар арқылы үнемдеу мөлшері келесі формула арқылы анықталады:

$$\mathcal{E}_n = (T * \mathcal{E}_n) / 100$$

Мұндағы \mathcal{E}_n - жағдайлы-тұрақты шығындардың үнемдеу мөлшері; \mathcal{L}_c - базис жылдағы жағдайлы тұрақты шығындар сомасы; T- базис жылмен салыстырғандағы тауар өнімдерінің өсу деңгейі.

4. Табиғи ресурстарды пайдалануда жақсарту. Мұнда келесі жағдайлар қарастырылады: шпикат сапасы мен құрамының өзгерісі, табиғи ресурстарды жер қойнауынан алу әдістері және оларды дайындау; басқа табиғи жағдайлардың айнымалы шығындардың мөлшеріне әсерін көрсетеді. Олардың өзіндік құнды азайтуға әсерін талдау өңдеуші өндіріс салаларының әдістерін негізге ала отырып жүргізіледі.

5. Сапалық және басқа да факторлар, олар: жаңа өндірісті, цехтарды, өндіріс бірлігін енгізу және жүзеге асыру; Жұмыс істеуші өндірістен жаңа өндірісті дайындау және жүзеге асыру; басқа да факторлар. Ескі цехтарды ликвидациялау және жаңа цехтарды енгізу, өндірістерді жоғары техникаландыру нәтижесінің ең жоғарғы көрсеткіштерін пайдалана отырып, өзіндік құнды азайту үшін резервтерге талдау жасалуы қажет.

Резервтерде сонымен қатар жаңа өнімдерді дайындау және өндіру, жаңа технологиялық процестерді қолдану, жаңа цехтарды енгізу уақытысына шығындарды азайту арқылы өзіндік құнды азайту қарастырылады.

Шығындарды өзгеру сомасын есептеу формуласы келесі түрде көрсетіледі:

$$\mathcal{E}_n = (C_1 / D_1 - C_0 / D_0) * D_1$$

Мұндағы \mathcal{E}_n - өндірісті дайындау және іске қосу шығындарының өзгерісі; C_0, C_1 - базисті және есепті жылдағы шығындар сомасы; D_0, D_1 - базисті және есепті жылдағы тауар өңдеудің көлемі. Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнын талдау объектісі болып келесі көрсеткіштер табылады:

1. тауар өңдеудің бүкіл немесе шығындар элементтері бойынша толық өзіндік құны;
2. тауар өңдеудің текресіне шығындар;

3. салықтармалы тауар өңдеудің өзіндік құны;
4. және Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құны;
5. шығындардың баптары немесе жекелеген элементтері

Ақпарат көздері: өнімді (жұмыстарды, қызметтерді) өндіру және өткізу туралы кәсіпорынның "Есеп", Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнының жоспарлы және калькуляциялары, негізгі және көмекші өндірістер бойынша синтетикалық жән аналитикалық есеп мәліметтері және т.б.

1.3. Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнын калькуляциялау

Экономикалық элементтер шығындарды топтау кәсіпорының шығындарын жеке өнім түрлері мен басқа шаруашылық шаруашылық қажеттіліктерді бөлусіз материалдық және ақшалай шығындарды көрсетеді.

Экономикалық элементтер бойынша өнім бірлігінің өзіндік құнын анықтау мүлкін емес. Сондықтан экономикалық элементтер бойынша шығындарды топтаумен қатар өндіріске шығындар шығындардың баптары (калькуляция баптары) бойынша жоспарланады және есепке алынады.

Шығындар калькуляциялық баптар бойынша топтау шығындарды оларды орны мен қолданысы (мақсаты) бойынша көру, кәсіпорынға жеке өнім түрлерін өндіру және өткізу қаншаға түсетінін білу мүмкіндігі Калькуляция баптары бойынша Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнын жоспарлау және есепке алу өзіндік құнның осы деңгейі қандай факторлардың ықпалымен қалыптасқан, оны төмендету үшін күресті қандай бағыттарда жүргізу қажет екендігін анықтауға мүмкіндіктен береді.

Өнеркәсіпте негізгі калькуляциялық баптардың келесі номенклатурасы қолданылады:

- 1) шикізаттар мен материалдар;
- 2) техникалық қажеттіліктерге отын мен энергия;
- 3) өндірісті жұмысшылардың негізгі еңбек ақысы;
- 4) құралдарды ұстап тұруға және пайдалануға шығындар;
- 5) цехтік шығындар;
- 6) жалпы зауыттық шығындар;
- 7) ақаудан кемшіліктер (потери)
- 8) өндірістік емес шығындар.

Шығындардың алғашқы жеті бабы фабрикалық - зауыттық өзіндік құнды құрайды. Толық өзіндік құн фабрикалық - зауыттық өзіндік құннан және өндірістік емес шығындардан қалыптасады.

Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнына енгізілетін кәсіпорының шығындары жанама және тікелей болып бөлінеді. Тікелей шығындарға өнімді шығарумен тікелей байланысты және оның жеке түрлері бойынша тікелей жолмен есепке алынатын шығындар жатады: негізгі материалдардың, техникалық мақсаттарға, отынның, энергияның құны, негізгі өндірістік шығындардың еңбекақысы және т.б. жатады.

Жанама шығындарға Мұнай, газ өңдеудің нақты түрлерінің өзіндік құнына тікелей жатқызу мүмкін емес немесе тиімсіз болып табылатын шығындар жатады: цехтік, жалпы зауыттық, құралдарды сақтау және пайдалану бойынша шығындар.

Мұнай, газ өңдеудің жеке түрлерінің өзіндік құны өнім бірлігін өндіруге және өткізуге шығындардың мөлшері көрсетілетін калькуляцияны құру жолымен анықталады. Калькуляция өнеркәсіптің осы саласында қабылданған шығындар баптары бойынша құрастырылады. Калькуляцияның үш түрін аныратады: жоспарлы, есепті және нормативті.

Жоспарлы калькуляцияда Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құны шығындарды жекелеген баптар бойынша есептеу жолымен, ал нормативтік-берілген кәсіпорында әрекет етіп отырған нормалар бойынша анықталады. Сондықтан ол жоспарлы калькуляциямен салыстырғанда ұйымдастырушылық-техникалық іс-шараларды жүргізудің нәтижесінде нормативтердің төмендетілуіне байланысты қайта қарастырылады, әдетте, ай сайын. Есепті калькуляция бухгалтерлік есеп мәліметтерінің негізінде құрастырылады және Мұнай, газ өңдеудің нақты өзіндік құнын көрсетеді. Соның арқасында өнімдердің өзіндік құны бойынша жоспардың орындалуын тексеру және өндірістің жекелеген учаскелерінде жоспардан ауытқуларға анықтауға мүмкіндіктер болады. Есепке алудың және калькуляциялаудың нормативтік әдісі аса прогресивті болып табылады және өндірістік процестің жүруің, Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнын төмендету бойынша тапсырмалардың орындалуын күнделікті бақылау жүргізуге мүмкіндіктер береді. Осы жағдайда өндіріске шығындар екіге бөлінеді: норма шеңберіндегі шығындар және шығындар нормасынан ауытқулар. Норма шеңберіндегі барлық шығындар топтамалық, жеке тапсырыстар бойынша ескеріледі. Белгіленген нормалардан ауытқулар олардың себептері мен күшелері бойынша есепке алынбайды, және ол ауытқу себептерін оперативті талдауға, жұмыс процесінде олардың алдын алуға мүмкіндіктер береді. Осындай жағдайда есепке алудың нормативтік әдісінде өнімдердің нақты өзіндік құны нормалар бойынша шығындар мен ауытқу және ағымдық нормативтердің өзгеруі нәтижесіндегі шығындарды сомалау жолымен анықталады.

II. Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнын талдау.

Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құны (ӨӨҚ) тауарға База тағайындаудың базасы және пайданың болашақ мөлшерін айқындайтын инструмент. ӨӨҚ өндіру сатыларына байланысты: цехтық, зауыттық немесе өндірістік және толық өзіндік құн болып бөлінеді.

Мұнай, газ өңдеудің цехтық өзіндік құн - бұған өндірілетін өнімге цехта, учаскелерде, бригада да шыққан шығын кіреді.

Өндірістік өзіндік құн - бұл цехтық шығындар + жалпы зауыттық, өндірістік шығындар.

$$\text{ӨӨҚ} = \text{ЦӨҚ} (1 + \text{Ө}_{\text{жалпы}})$$

Жалпы өндірістік шығын ($\text{Ө}_{\text{жалпы}}$) коэффициент арқылы беріледі. Мысалы, цехтың шығындарға шаққандағы жалпы өндірістік шығынның коэффициенті 0,5 болса, $\text{ӨӨҚ} = 1 + 0,5 = 1,5 \text{ ЦӨҚ}$

Мұнай, газ өңдеудің толық өзіндік құны. Өзіндік құн + өнімді өткізуге кететін шығындар.

$\text{ТӨҚ} = \text{ӨӨҚ} (1 + 0,03)$ мұндағы 0,03 коэффициенті өндіріспен байланысы жоқ шығындар мөлшері.

ӨӨҚ қолдану мақсатына қарай (жоспарлау, есептеу, талдау, т.б.) бірнеше түрге бөлінеді. Мұнай, газ өңдеудің жалпы, тауарлы немесе сатылған Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құны, салыстыратын Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құны, өнім бірлігінің өзіндік құны болып және т.б. болып бөлінеді. Сонымен бірге Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құны жоспарлы, болжамды, (есеп) нақтышы деп бөледі.

Жоспарлы өзіндік құн - бұл қажетті шығындар, ғылым мен техника жетістігіне ұйымдастыру жағдайына байланысты.

Болжамды есеп өзіндік құн - бұл техникалық - экономикалық есептер ескерілуі, қандай жаңалықтар енгізілгенін т.б ғылыми жетістіктерді ескереді.

2.1. Тікелей материалдық шығындарды талдау.

Өнеркәсіптік Мұнай газ өңдеудің өзіндік құнында көп үлес салмағын шикізаттар мен материалдарға шығындар алып жатыр. Осы бап бойынша шығындардың жалпы сомасы (2-сурет) өнімдерді өндіру көлеміне ($V_{ВП}$), оның құрышымына (U) және жеке өнімдерге үлес шығындарының өзгеруіне ($MЗ$) байланысты.

Сурет 2.

Тікелей материалдық шығындардың факторлық жүйесінің блок схемасы.

Жеке өнімдерге үлесі материалдық шығындар өнім өндірісіне жұмсалған материалдар санына (массасына) (VP) және материалдар бірлігінің орташа бағасына (U) байланысты.

Осы факторларлардың ықпалын есептеу тізбектің орналастыру әдісімен жүргізіледі.

Өнім бірлігіне шикізаттар мен материалдардың шығыны салға, материалдың бір түрін басқасына ауыстыруға, шикізат рецептурасының өзгеруіне, техника мен технологияға өндірісті ұйымдастыруға, жұмысшылардың квалификациясына, шикізат қалдықтарына байланысты.

Ең алдымен қандай да болмасын факторлардың есебінен материалдық үлесті шығындарының өзгеруін біліп алып, содан кейін барып Мұнай газ өңдеудің түрінің жоспарлы базалары өндірістің нақты көлеміне көбейту қажет.

$$\Delta MЗ_{\text{ж}} = \Delta VP_{\text{ж}} * U_{\text{ж}} * VBP_{\text{ж}}$$

Материалдың бағасының орташа деңгейі шикізаттар нарығына, мердігерлердің жіберу бағасын, материалдық ресурстардың топ ішіндегі құрышымына, транспорттық және дайындау шығындарының деңгейіне, шикізаттардың саласына және т.б. тәуелді. Осылардың эқайсысына

байланысты материалдық шығындардың жалпы сомасының өзгеруін білу үшін i - түріндегі тақардың орташа бағасының немесе материалдар тобының i - факторы есебінен өзгерісін сәйкес түрде қолданылатын материалдардың нақты санына көбейту қажет:

$$\Delta MZ_{\text{ж}} = \Delta UP_{\text{ж}} * U_n * VBП_{\text{жб}}$$

Көптеген кәсіпорындарда басқа да мақсаттарда іс жүзіне асыруға немесе қолдануға болатын жоспардан артық қайтарымды қалдықтар орын алуы мүмкін. Егер, олардың құнын мүмкіндігінше пайдалану бағасымен салыстыратын болсақ, онда Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнына енгізілген материалдық шығындар қанша сомаға артқанын білуімізге болады.

Бұдан басқа, жоспардан ортақ қайтарымды қалдықтарға байланысты өнімдердің қаншалықты алынбай қалғанын есептеуімізге болады. Ол үшін бастапқы шикізат бағасы бойынша жоспардан ортақ қайтарымды қалдықтардың құнын олардың шығын нормасына, өнім бірлігіне бөлуіміз қажет.

Жоспардан ортақ қайтарымсыз қалдықтардың болуы Мұнай, газ өңдеудің тиімелей қиындауына және оны шығаруды азайтуға (келтіруге) әкел соғады. Материалдық шығындардың сомасы қаншалықты өскенін анықтау үшін жоспардан ортақ қайтарымсыз қалдықтардан санын бастапқы материалдың жоспарлы бағасына көбейту қажет. Содан кейін, осы фактор есебінен өнімді шығару қаншалықты төмендегенін және оған байланысты өнім бірлігінің өзіндік құны қалай өзгергенін анықтауымыз керек.

Бір материалды басқасымен ауыстыру нәтижесінде тек өнім бірлігіне тұтынылған материалдардың саны ғана емес, сонымен қатар олардың құны да өзгереді. Осыған байланысты өнім бірлігіне материалдық шығындары қалай өзгергенін анықтау үшін ауыстырғыш материалдың үлесті шығыны ($UP_{\text{ж}}$) арасындағы айырманы ауыстырылатын материалдың бағасына ($U_{\text{ж}}$) көбейту керек, ал ауыстырғыш материал бағасы (U) мен ауыстырушы материал бағасы ($U_{\text{ж}}$) арасындағы айырманы ауыстырғыш материалдың үлестік шығынына ($UP_{\text{ж}}$) көбейту және нәтижелерді қосу керек.

$$\Delta MZ = (UP - UP_{\text{ж}}) * U_{\text{ж}}; \quad \Delta MZ = (U - U_{\text{ж}}) * UP_{\text{ж}}$$

Егер кәсіпорында сатып алынатын комплектілеу бұйымдары мен жартылай фабрикалар бар болса, онда кәсіпорын үшін кооперация қаншалықты тиімді екенін анықтауға болады. Ол үшін сатып алу бағасы мен кәсіпорында өнімді дайындаудың өзіндік салыстырады. Егер сатып алу бағасы дайындаудың өзіндік құнынан төмен болса, онда өнімді немесе жартылай фабрикатты сатып алу тиімдірек.

2.2. Еңбек ақы төлеуге шығындарды анықтау.

Өндірістік жұмысшылардың еңбек ақысына шығындар тікелей шығындар баптарында көрсетіледі. Көмекші жұмысшылардың еңбек ақысы негізінен құралдарды сақтау және пайдалану бойынша шығындар баптарында көрсетіледі, қызметкерлердің еңбек ақылары тектің және жалпы зауыттық шығындар құрамына кіреді. Көмекші өндірістегі жұмысшылардың еңбек ақылары бу, су, электр қуатының өзіндік құнына кіреді және таулы өнімдердің өзіндік құнына тікелей емес, ал жанама түрде будың, судың, электр қуатының шығындары жатқызылған көшенді баптар арқылы ықпал етеді.

Сондықтан, еңбек ақыны талдау, ең алдымен, оның жалпы қоры және кәсіпорынның өнеркәсіптік-өндірістік қызметкерлердің жеке категорияларының қорлары бойынша, бұл еңбек ақы қандай баптарда көрсетілгеніне қарамастан жүзеге асырылады. Жекелеген категориядағы жұмысшылардың еңбек ақы қорының өзгеруіне әкел соққан себептерді анықтағаннан кейін, осы өзгерістер Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнындағы әртүрлі баптарға қандай шамада ықпал еткенін анықтауға болады. Еңбек ақы қорының жоспардан ауытқуын өнімдерді шығару жоспарын орындау процентіне шығуымыз, еңбек ақының жоспарлы қорынан салыстырмалы ауытқуын есептеуіміз керек. Осының барысында жұмысшылардың еңбек ақысына ықпал ете бермейтінін ескеруіміз керек. Егер, өнеркәсіптік-өндірістік қызметкерлердің еңбек ақы қоры тек кәсіптік-жұмысшылар бойынша өнімді шығару көлеміне пропорционалды өзгертін жағдайды ескеретін болсақ, онда ИТР қызметкерлер, МОП, ұрғанғыс қызметкерлерінің еңбек ақы қоры бойынша салыстырмалы үнемдеу есептелінбейді.

Кәсіпорынның жұмыс тиімділігіне және еңбек ақы қорының шығынына жұмысшыларды сыйақылау құралдарын пайдалану көп ықпалын тигізеді. Сыйақылау жөнінде ережені талдау тиімділігі өнімді өткізуден алынған қосымша пайданы немесе жүзеге асырылады.

Тікелей еңбек ақының жалпы сомасы тауарлы Мұнай, газ өңдеудің өндіріс көлеміне, оның құрылымы мен жекеленген бұйымдарға шығын деңгейіне байланысты. Олар өз кезегінде 1 адам/сағ еңбек ақы деңгейі мен еңбекті қажетсінуіне тәуелді.

Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнының төмендеуі еңбек өнімділігінің өсу қарқыны мен еңбек ақының өсуінің дұрыс өзара қатынастарымен анықталады. Еңбек өнімділігінің өсуі Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнының төмендеуін қамтамасыз ете отырып еңбек ақының өсуінің алдына шығып отыруы керек.

Еңбек ақының өзгеру факторларын талдау барысында "Ғылыми-техникалық іс-шараларды енгізу актісін" пайдалану қажет. Ол жерде іс-шараны енгізу есебінен еңбек ақының үнемделуі көрсетіледі.

2.3. Жаңама шығындар.

Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнының жаңама шығындары келесі кешенді баптармен көрсетілген: құралдарды сақтау және пайдалануға шығындар, жалпы өндірістік және жалпы шаруашылық шығындар, коммерциялық шығындар. Осы шығындарды талдау 3-10 жыл динамикасында, сонымен қатар есепті кезеңнің жоспарлы деңгейімен тауарлы Мұнай, газ өңдеудің теңдесіне олардың нақты шамасын салыстыру жолымен жүзеге асырылады. Мұндай салыстыру тауарлы Мұнай, газ өңдеудің құнында олардың үлесі динамикада және жоспармен салыстырғанда қалай өзгергенін және қандай тенденция - өсу немесе төмендеу байқалатынын көрсетеді. Кейінгі талдау барысында шығындардың абсолюттік және салыстырмалы өзгерісін тұрғызатын себептерді айқындайды. Өзінің құрамы бойынша осы кешенді баптар шығындардың бірнеше элементтерінен тұрады.

Машиналарды және құрал-жабдықтарды пайдалану бойынша шығындар машиналар мен технологиялық құралдардың амортизациясын, оларды ұстап тұру бойынша шығындарды пайдалану бойынша шығындарды, жүктердің ауыт ішіндегі қозғалысы бойынша шығындарды қамтиды. Шығындардың кейбір түрлері (мысалы, амортизация) өнімдерді өндіру көлеміне тәуелді емес және шартты-тұрақты болып табылады. Басқалары толығымен немесе бөлшектеліп болса да, оның өзгеруіне тәуелді және шартты өзгермелі болып табылады.

Өнімдердің нақты көлемін шығаруға жоспарлы шығындарды есептеу үшін келесі формула қолданылады.

$$Z_{\text{н}} = Z_{\text{ж}} * (100 + \Delta \text{ТТ} \% * K_{\text{н}}) / 100$$

$Z_{\text{н}}$ - өнімдердің нақты көлемін шығаруға түзетілген шығындар;

$Z_{\text{ж}}$ - баптар бойынша шығындардың жоспарлы сомасы;

$\Delta \text{ТТ} \%$ - тауарлы өнімді шығару жоспарды артық өндіру (кем өндіру);

$\Delta K_{\text{н}}$ - өнімдерді шығару көлеміне шығындардың тәуелділік коэффициенті %.

Амортизацияның жалпы сомасы машиналар мен құрал жабдықтар санына, олардың құрышымына, амортизация құны мен мөлшеріне тәуелді. Құралдардың құны аса қымбат машиналарды сатып алу және инфляцияға байланысты оларды қайта бағалау есебінен өзгеруі мүмкін. Амортизацияның орташа нормасы қорлар құрамындағы құрылымдық қозғалыстар есебінен өзгеруі мүмкін.

Осы өндірістік қуаттылықтарды өнімдер неғұрлым көп шығарса, соғұрлым өнім бірлігіне амортизациялар мен басқа да тұрақты шығындар аз келеді.

Пайдалану шығындары пайдаланылатын объектілер санына, олардың жұмыс істеу уақыты мен 1 машина сағат жұмыстарына үлесті шығындарына тәуелді.

Капиталды ағылдық және профилактикалық жөндеу жұмыстарына шығындар жөндеу жұмыстарының көлеміне, олардың күрделілігіне, негізгі қорлардың тозу дәрежесіне, босалқы бөлшектер мен жөндеу материалдарының құнына, оларды үнемді пайдалануға тәуелді.

Жүктердің ішкі қозғалысына шығындар транспорт құралдарының түріне, оларды толық пайдалануға, өндірістік бағдарламаларды орындау дәрежесіне, жылжымалы құрамындағыларды пайдалануға құралдарды үнемді пайдалануға байланысты. Цехтық және жалпы зауыттық шығындарды талдау үлкен маңызға ие. Себебі олар Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнында көп үлес салмаққа ие.

Цехтік және жалпы зауыттық шығындарды талдау үшін аналитикалық бухгалтерлік есеп мәліметтерін қолданады. Әрбір бап бойынша жоспардан абсолютті және салыстырмалы ауытқуды және олардың себептерін анықтайды.

Талдау процесінде өндіргіш емес шығындар, салқырттық салдарынан кемістіктер анықталуы қажет. Оларды Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнын төмендетудің пайдаланылмайтын резервтері ретінде қарастыруымызға болады.

Өндіргіш емес шығындар ретінде шикізаттар мен дайын өнімдердің бұзылуынан және жетіспеушілігінен кемшіліктерді, кәсіпорынның қиынынан уақытша тоқтап тұруларды төлеуді осы уақыт үшін және жұмысшыларды квалификацияланбаған еңбекті талап ететін жұмыстарында пайдаланылуына байланысты. Қосымша төлемдерді, кәсіпорынның тоқтап тұру мерзімінде тұтынылған энергия мен отынның құнын есептеуімізге болады.

Өнім бірлігінің өзіндік құнындағы жалпы зауыттық және жалпы шаруашылық шығындарды талдау кәсіпорын бойынша оларды толық талдау барысында алынған нәтижелерді ескеріп жүзеге асырылады. Бұл шығындар дайындалған өнімдердің жеке түрлері арасында сатып алу материалдарынан басқа тура шығындарға пропорционалды бөлінеді.

Өнім бірлігіне тиетін осы шығындардың сомасы келесі өзгерістерге байланысты болады:

- 1) цехтік және жалпы зауыттық шығындардың жалпы сомасының;
- 2) накладнойларды бөлу үшін база болып табылатын тікелей шығындар сомасының;
- 3) өнімді өндіру көлеміне.

Осы факторлардың ықпалын есептеу үшін тізбектік орын басу әдісі қолданылады.

Коммерциялық шығындар сатып алушыларға өнімдерді жіберу бойынша шығындарды (жүкті арту - түсіру шығындары, жеткізіп беру), тараға және қоралтарға, жарнамаға, өткізу нарықтарын зерттеу және т.б.

Тауарларды жеткізіп беру бойынша шығындар тасымалдау қаншақтығынан, тасымал жүтінің салмағына, жүктерді тасымалдағаны үшін транспорттық тарифтерге, транспорт құралдарының түріне байланысты.

Тауарларды арту және түсіру бойынша шығынды түсірілген өнімдердің салмағының және Мұнай, газ өңдеудің бір тоннасын түсіру және арту бағаларының өзгеруіне байланысты өзгеріп отырады.

Қораптар мен тараптарға шығындар олардың саны мен ұзынына байланысты. Санға әдетте жіберілген өнім көлемі мен өнім бірлігіне қораптардың шығын нормасына байланысты.

Қорап материалдарын үнемдеу тиімсіз, себебі әдемі, эстетикалық тартымды қорап - өнімге сұранысты арттырудың негізгі факторларының бірі және осы бап бойынша шығындардың артуы сату көлемінің артуы мен өтеледі. Дәл осы сияқты, жарнамаға, өткізу нарығын зерттеуге және басқа да маркетинг шығындар жөнінде айтушымызға болады.

Жаңа шығындарды талдаудың соңында оларды қысқартуға мүмкін резервтер есептеледі және оларды игеру бойынша нақты ұсыныстар жасалады.

III. Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнын төмендету жолдары

3.1. Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнын төмендету резервтері.

Энергосиптік Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнын төмендету резервтерінің негізгі көздері:

- 1) кәсіпорынның өндірістік қуаттылығын толық пайдалану есебінен оның өндіріс көлемін арттыру;
- 2) еңбек өнімділігін арттыру, шықаттарды, материалдарды, электр қуатын, отынды, құрал жабдықтарды үнемді пайдалану, өндірістік емес шығындар мен өндірістік ақауларды қысқарту есебінен оны өндіруге шығындарды қысқарту. Өнімдерді өндіруді арттыру резервтері өндірістік бағдарламаларды орындауды талдау процесінде анықталады. Өнімдерді өндіру көлемін арттыру барысында тек өзгермей шығындар ғана өседі, ал тұрақты шығындар сомасы, әдетте, өзгермейді, нәтижесінде Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құны төмендейді.

Шығындарды қысқарту резервтері шығындардың әрбір баптары бойынша нақты ұйымдастырушылық - техникалық іс - шаралар есебінен (жаңа, аса прогрессивті өндіріс техникасы мен технологияларын енгізу, еңбекті ұйымдастыруды жақсарту) белгіленеді. Олар еңбек ақы, шықат, материалдар, энергияның үнемделуіне ықпал етеді.

Ұйымдастырушылық - техникалық іс - шараларды енгізудің нәтижесінде еңбек ақы бойынша шығындарды үнемдеуді $PЗП$ енгізуге дейін өнімдердің еңбекті қажетсінуі VTE_0 мен сәкес іс шараларды енгізгеннен кейінгі VTE_x айырманы орташа сағаттық еңбек ақының жоспарланатын деңгейіне және шығаруға жоспарланған өнімдер санына көбейту арқылы есептеуге болады:

$$PЗП = (VTE_0 - VTE_x) * OI_{mn} * VBI_{mn}$$

Жаңа технологиялар мен басқа да ұйымдастырушылық - технологиялық іс шаралар енгізу арқылы жоспарланған өнімді шығаруға өндіруге материалдық шығындарды төмендету резервтері P і $MЗ$ келесі түрде анықтауға болады:

$$P \downarrow MЗ = (UP_x - UP_0) * V BI_{mn} * U_{mn}$$

Жаңа технологиялар мен басқа да ұйымдастырушылық - технологиялық іс шаралар енгізу арқылы жоспарланған өнімді шығаруға өндіруге материалдық шығындарды төмендету резервтері P і $MЗ$ келесі түрде анықтауға болады.

$$P \downarrow MЗ$$

UP_0, UP_x - өнім бірлігіне сәйкесінше ұйымдастырушылық - техникалық іс шараларды енгізе дейін және енгізгеннен кейінгі материалдар шығыны; U_{mn} - материалдарға жоспарлы бағалар.

Негізгі құралдарды ұстауды шығындарды керегі жоқ, артық, пайдаланылмайтын ғимараттарды, машиналарды, құралдары ($P \downarrow OIФ$)

ұзақ мерзімді арендаға беру, сату немесе істен шығару есебінен қысқарту резергі олардың бастапқы құнын амортизация нормасына (НА) көбейту арқылы анықталады:

$$P \downarrow A = \sum (P \downarrow ОПФ * НА)$$

Қосымша шығындарды үнемдеу резергері шығындардың, әрбір баптары бойынша оларды талдау негізінде басқару аппаратын саналы түрде қысқарту, іс-шараларға, пошталық, телеграфтық, концентрлық шығындарға құралдарды үнемді пайдалану, материалдар мен дайын өнімдердің бұзылуынан кемістіктерді қысқарту, тоқтап тұруларды қысқарту есебінен анықталады.

Өнім өндірісін ұлғайту резергерін игеруге қосымша шығындар оның әрбір түрі бойынша жеке-жеке есептеледі. Бұл негізінен өнімді қосымша шығаруға, еңбек ақы, шығаратын, материалдардың, энергияның және өнімді өндіру көлеміне пропорционалды өзгертін басқа да өзгермелі шығындар.

3.2. Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнын төмендету жолдары.

Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнын төмендету үшін комплекстік шығындардың, атап айтқанда жабдықты күтіп ұстауға және пайдалануға жұмсалатын шығындардың, цехтық шығындар мен жалпы зауыттық шығындардың бірталай маңызы зор.

Комплекстік шығындардың артық жұмсалуының (немесе үнемделуінің) шамасы мына формуламен анықталады:

$$I_k = K_0 - K_1 \Pi / 100 + K_2$$

I_k - артық жұмсалудың (немесе үнемделудің) шамасы;

K_0 - есеп бойынша комплекстік шығындардың іс жүзіндегі сомасы;

K_1 - комплексік шығындардың шартты - өзгермелі бөлігі.

K_2 - комплексік шығындардың шартты - тұрақты бөлігі.

Π - өнім өндіру проценті.

Егер материалдық ресурстардың бағасына, еңбек ресурсының шығыны өзгермейтін болса, осы уақытта өнімді көбейту тек қана Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнын азайту арқылы іске асады. Ал ұйымдастыру - техникалық шараларды іске асыру жолдарын жасақтау, ішкі өндірістік резервтерді пайдалану мүмкіндіктерін талдау қорытындысына сүйеніп жасауды талап етеді. Өзіндік құнды кемітудің ең басты көздері еңбек ресурстарды тиімді пайдалану. Ол еңбек өнімділігін арттырады, ал екінші қайнар көзі материалдық шығындарды азайту.

Техникалық - экономикалық көрсеткіштерге ықпал жасайтын көп факторлардың ішінде мына іріленген топтарға тоқталайық.

- өндірістің техникалық деңгейін көтеру;
- өндіріс пен еңбек ұйымдастыруды жақсарту;
- өндірілген Мұнай, газ өңдеудің көлемін және номенклатура құрылымын өзгерту;
- кооперативті жабдықтаудың ара салмағын арттыру т.б.

Бұл факторлардың әрбіреуі өте көп себептерден тұрады, солардың біріне тоқтала кетсек.

Өндірістің техникалық деңгейін арттыру үшін:

- еңбек құралдарын жетілдіру керек (прогрессивтік техниканы енгізу, жетілдірілген жабдықтардың рөлін арттыру);
- еңбек заттарын жетілдіру (шкізаттың прогрессивтік түрін қолдану, сол сияқты материалдар мен қуаттарды пайдалану);
- шкізаттар мен материалдарды, жартылай фабрикаларды тиімді пайдалану;
- өндірістік процестерін комплексік механикаландыру және автоматтандыру.

Мысалы, өндірістік жабдықтарды үнемді пайдалану, өндірістік күші мол жабдықтарды пайдалану еңбек ресурстар шығынын азайтады, сонымен бірге амортизациялық қайтарымды көбейтеді т.б.

Өнеркәсіп кәсіпорының өндірісінің тиімділігін арттыру материалдық еңбек және қаржы ресурстарын пайдаланумен байланысты. Мұнай, газ өңдеудің қор сыйымдылығы мен материал сыйымдылығы басты экономикалық категорияларға жатады. Мұнай, газ өңдеудің материал сыйымдылығы өндіріс процесінде материалдық шығындарды тиімді пайдалану деңгейін көрсетеді. Неғұрлым жаңа технология және техника пайдаланылса, оны қолданатын жұмысшылар жоғары дәрежелі маман болса, тауардың материалдық сыйымдылығы кемиді. Ол келіген сайын оның өзіндік құны кемиді. Неғұрлым материал сыйымдылығы өндірістік қорға ықпалын тигізеді. Материалдық ресурстарды үнемдеуде материалдық шығынның нормалау үлкен рөл атқарады. Барлық экономикалық болжам - есептер нормативті көрсеткіштерге байланысты. Егер материалдық шығындар нормативі техникалық - экономикалық жан - жақты негізделген болса, ол жағдайда материалдық шығын азаяды, пайдалану тиімділігін арттырады.

Материалдық ресурстарды үнемдеу жолдары әрбір фактор бойынша бөлек есептеліп, қорытынды жасауды талап етеді.

Резервтерді анықтау үшін нақтылы көрсеткіштерді нормативті көрсеткіштерімен салыстыру қажет.

Ол үшін калькуляциялық статьялардың жоспарлы, нақтылы көрсеткіштерін салыстырып, қорытындыларын жеке - жеке талдап материалдық шығындарды азайту, көздерін нақтылы шараларды белгілеу керек.

Өзіндік құнды жоспарлау - оның кему мүмкіндігін және өндіріске шығын мен қор жынау деңгейінің оптималды варианты көзделуі керек. Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнын жоспарлау күнделікті немесе ағымдағы және болашақтағы болып екіге бөлінеді.

Болашаққа жоспарлау бірнеше жылды қамтиды. Ал ағымды немесе күнделікті шығынды жоспарлауда болашақтық жоспардың көрсеткіштерін қайта тексеріп анықтайды.

Әртүрлі өнім шығаратын кәсіпорын ӨӨҚ-н келтіру жоспарын салыстырмалы тауарлы Мұнай, газ өңдеудің бір теңгесіне шаққан өнім мөлшерімен теңестіріледі. Жоспарлаудың бастапқы кезеңінде қандай факторлардың ықпалы мен шығынның азайып көбейгендігін талдау қорытындысынан анықтау керек. Базис жылындағы Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құны арқылы тауарлы Мұнай, газ өңдеудің бір теңгесіне шағатын шығынды анықтау қажет.

Жоспарлау жылындағы тауарлар Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құны базис жылындағы өзіндік құнның мөлшері мен және жоспарланған өндірістік Мұнай, газ өңдеудің көтерме баға мөлшері мен байланысты.

ӨӨҚ-ң салыстырмалы өнімге қарағанда кемуін жоспарлау өткен жылмен салыстырып пайыз есебімен беріледі.

Егер өндірілген өнім салыстырмалы тауарлары болмаса теңгелік тауар Мұнай, газ өңдеудің шығынын анықтау үшін өндірілген тауардың

көтерме баға деңгейіндегі мәлімет, жалпы немесе толық шығынына белгі керек.

Қорытынды.

Курстық жұмыс кәсіпорын қызметінде Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнын талдауды қолдану қажеттілігі мен маңыздылығын көрсетеді. Талдаудың қазіргі жағдайын теориялық тұрғыдан негізді құрастырылған ғылым ретінде сипаттауымызға болады. Өртүрлі деңгейдегі өндірістерді басқаруда бірқатар әдістер қолданылады.

Өнеркәсіптік кәсіпорындардың жұмысын сипаттайтын маңызды көрсеткіш болып Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құны табылады. Кәсіпорын қызметінің қаржылық нәтижесі, ұдайы өндірістің ұлғаймалы қарқыны, шаруашылық жүргізуші, субъектілердің қаржылық жағдайлары оның деңгейіне тәуелді болып келеді.

Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнын талдау осы көрсеткіштің өзгеру тенденцияларын, оның деңгейі бойынша жоспардың орындалуын, оның өсіміне факторлардың ықпалын анықтауға және соның негізінде мүмкіндіктерді пайдалануы бойынша кәсіпорынның жұмысына База беруге және Мұнай, газ өңдеудің өзіндік құнын төмендету резервтерін белгілеуге мүмкіндік береді.

Теориялық және практикалық бағыттарда талдаудың даму перспективалары арасас ғылымдардың дамуы мен, ең алдымен математикамен, статистикамен, бухгалтерлік есеппен және т.б. ғылым байланысты.

Жалпы табыс пен таза табыстың арасындағы айырмашылық сол - біріншісі өзінің құрамына еңбекке төленетін ақыны қамтиды, ал екіншісі қамтиды. Еңбек ақы қорымен пайданы біріктіретін жалпы табыс кәсіпорынның әлеуметтік ерекшелігін бейнелейді, мұның шешуші маңызы бар. Жалпы табыс пен пайда құрамының еңбек ұжымының және жеке қызметкерлердің экономикалық мүдделерін үйлестіру үшін материалдық негіз құрайды. Өндірістік факторларды пайдалану ең алдымен өндірістік шығындарды есепке алу мен тікелей байланысты.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Зайцев Н.Л. «Экономика промышленного предприятия», Минск: «Белорусское экономическое издательство» и др.
-М: Инверра, М, 1998 ж.
- 2.Сергеев И.М. «Экономика предприятия»
- М: Финансы и статистика, 1997 ж.
3. «Экономика предприятия» Под. Ред. В.Я.Хрипача.
-Минск, 1997 ж
4. «Анализ хозяйственной деятельности предприятия». Г.В. Савицкая.
- Минск, 2000ж.
5. «Экономика предприятия». Под. ред проф. В.Я. Горфинкеля,
-М: 1996ж.
6. «Экономика предприятия». Учебник для экономических вузов. Под. ред.
Руденко А.И.
7. Минск: 1995ж. Коган В.Б. Теоретические основы типовых процессов
химической технологии Л.: Химия, - 1977., -592 бет.
8. Борисов Г.С., Брыков В.П., Дытнеровский Ю.И. Основные процессный
аппараты химической технологии: Пособие по проектированию М.:
Химия. 1991 – 496 бет.
9. Калекин В.С., Плотников В.А. Машины и аппараты химических
производств. – Омск: Изд-во ОмГТУ, 2004. – 343 бет.